

קיצור הלכות פסח

קיצור הלכות ערב פסח ויליל הסדר על פי פסקי המשנה ברורה

ו. מי שהתענית קשה לו ולא יוכל אחר כך מחמת התענית לקיים מצות ארבע כוסות ואכילת מצה, לא יתענה. ועדיף שיאכל רק מיני תרגימא⁸.

ז. מי שחש בראשו או בעיניו, אין צריך להתענות⁹.

ח. נהגו להפסיק את התענית בהשתתפות בסעודת סיום מסכת, וכל שאר סעודות מצוה¹⁰.

ט. ערב פסח שחל בשבת, מתענים הבכורות ביום חמישי¹¹.

המלאכות המותרות והאסורות בערב פסח קודם חצות

א. לעשות מלאכה קודם חצות הדבר תלוי במנהג המקום¹², ונראה שהמנהג אצלינו להתיר כל מלאכה קודם חצות היום, ואפילו אם היא אינה לצורך המועד כלל¹³.

המלאכות המותרות והאסורות בערב פסח אחר חצות

א. אסור לעשות מלאכה בערב פסח אחר חצות, דהיינו להתגלח להסתפר ולכבס בגדיו¹⁴.

ב. מלאכות המותרות בחול המועד מותרות בערב פסח. ולכך מותר לעשות מלאכה שהיא דבר האבד אם לא יעשנה.

ג. גיהוץ, מותר. כיון שגם בחול המועד עצמו הוא מותר¹⁵.

ד. כתיבה, אסורה. ולכתוב לעצמו לצורך לימודו, מותר¹⁶.

ה. תיקון בגדיו לצורך המועד מותר¹⁷, וגם בגדי אחרים מותר לתקן, אם עושה זאת בחינם. ואפילו מעשה אומן מותר בזה¹⁸.

הלכות ערב פסח

איסור יחוד בשר ושאר מאכלים לפסח

א. אסור לומר על בשר בהמה 'בשר זה לפסח', לפי שנראה שמקדישו לקרבן פסח ויראה כאוכל קדשים בחוץ, אלא יאמר 'בשר זה ליום טוב' או 'בשר זה לחג'¹.

ב. לכתחילה טוב ליזהר שלא לומר כן גם על שאר דברי מאכל שהם לפסח אפילו דברים שאינם ראויים להקרבה², חוץ מחיטים שיכול הלשון להתפרש שיהיו החיטים לפסח היינו שיהיו שמורים מחמץ³. [וצ"ע אם בדברים שאינם מיני מאכל גם יש דין זה. ולכאורה גם בהם שייך הטעם האמור לגבי עופות ודגים, ולא מצינו שנהירים בזה].

הלכות תענית בכורות בערב פסח

א. הבכורות מאב או מאם מתענים בערב פסח, ואפילו כהן ולוי.

ב. גדול הבית אינו מתענה⁴.

ג. הבא אחר נפלים, צריך להתענות. והנולד אחר בן תשעה שנולד ומת תוך ל"א צריך להתענות⁵.

ד. בכורה נקבה, אינה מתענית⁶.

ה. משלימים התענית ואומרים המתענים 'עננו' במנחה. ואם עשרה בכורים מתפללים והש"ץ בכור, יאמר הש"ץ עננו. אבל אם אפשר עדיף שלא יהיה הש"ץ בכור ולא יאמר עננו⁷.

¹ תסט שו"ע סעיף א.

² תסט משנ"ב ס"ק ב.

³ תסט שו"ע סעיף א ומשנ"ב ס"ק ו.

⁴ תע שו"ע סעיף א ומשנ"ב ס"ק ב.

⁵ תע שו"ע סעיף א ומשנ"ב ס"ק ב.

⁶ תע רמא סעיף א ומשנב סק ג.

⁷ תע משנ"ב ס"ק ב.

⁸ תע משנ"ב ס"ק ב.

⁹ תע משנ"ב ס"ק ב.

¹⁰ תע משנ"ב ס"ק י.

¹¹ תע שו"ע סעיף ב.

¹² תסט שו"ע ורמ"א סעיף ג ומשנ"ב ס"ק יב.

¹³ תסט משנ"ב ס"ק כט. ערוך השולחן סעיף ח. שו"ע הרב סעיף יח.

¹⁴ תסט שו"ע סעיף א.

¹⁵ כמבואר בסימן תקמא משנ"ב ס"ק ט, וכל שכן בערב פסח דקיל מחול המועד, כמבואר

בשער היצוין ס"ק ז.

¹⁶ תסט שו"ע סעיף ב.

¹⁷ תסט שו"ע סעיף ב.

¹⁸ תסט משנ"ב ס"ק ח.

ו. קציצת ציפורנים, עדיף לעשותה קודם חצות. ואם שכח לקצוץ, מותר לו לעשות זאת אף לאחר חצות¹⁹.

ז. צחצוח נעליים, דינו כחול המועד, ולמיתרים בחול המועד מותר. ודעת האגרות משה, שמותר רק להבריק את הנעל ולא לצחצחה ממש²⁰.

ח. להפעיל את מכונת הכביסה קודם חצות כדי שתיגמר מלאכתה לאחר חצות, יש להתיר, כיון שפעולת המכונה אינה נחשבת מלאכה, אלא רק הפעלתה²¹.

ט. נהגו לעשות מלאכה אחר חצות על ידי נכרי. ומותר אף להסתפר על ידי נכרי, אף שמטה ראשו לצד המספר ומסייע קצת²².

איסור אכילת מצה ושתיית יין בערב פסח קודם שעה עשירית משום היכר

א. אסור לאכול מצה בערב פסח מהנץ החמה, כדי שיהיה היכר לאכילת המצה בערב²³. ויש שנהגו שלא לאכול מראש חודש²⁴. וקטן [פחות מגיל 5²⁵] מותר להאכילו²⁶.

ב. מצה עשירה מותר לאכול בערב פסח²⁷, כיון שבמצה זו אין יוצאים ידי חובה בערב, ויש היכר לאכילתה בערב.

ולדין שאין אנו אוכלים מצה עשירה כלל בפסח, יכול לאכול קניידלך או כל קמח מצה שנתבשל²⁸.

ג. מאכל העשוי מקמח מצה ואפאוהו וברכתו מזונות כגון עוגות, אסור לאכול ממנו אף שמעורב בשמן ושאר דברים²⁹. וכן אסור לאכול שניצל המצופה בקמח מצה ומטוגן³⁰.

ד. מצה מטוגנת כגון מצה בריי"ן, אסור לאכול.

ד. בערב פסח לא ישתה יין יותר מרוב כוס, אלא אם כן ישתה שתי רביעיות או שתי רוב רביעיות ויותר. ומכל מקום יזהר שלא ישתה הרבה מידי, שעל ידי זה ישבע ולא יוכל לקיים הסדר כהלכתו³¹.

איסור אכילה בערב פסח אחר שעה עשירית ושאר הכנות

א. משעה עשירית והלאה אסור לאכול אפילו מצה עשירה, אלא רק בשר דגים וביצים, פירות וירקות³² בין חיים בין מבושלים³³. וכן נהגו העולם לאכול תפוחי אדמה בערב פסח³⁴. וגם מהם לא ירבה, כדי שיאכל מצה לתיאבון³⁵.

ב. אחר חצות היום יטבול לכבוד הרגל, יתפלל מנחה, ויאמר סדר קרבן פסח³⁶.

הכנות לליל הסדר

ההכנות לסדר

א. יהיה שולחנו ערוך מבעוד יום כדי שיוכל להתחיל את הסדר מיד בזמן³⁷.

ב. אין לעשות קידוש קודם צאת הכוכבים³⁸.

ג. מצוה לחלק לתינוקות קליות ואגוזים או כל דבר המשמחם, כדי שיראו שינוי וישאלו, ולא ישכיבום לישון אלא אחר אמירת 'עבדים היינו'³⁹.

ד. יש אומרים שטוב לתת לתינוקות לאכול דבר מה, כדי שיהיו ערניים בסדר⁴⁰.

ה. נהגו ללבוש 'קיטל' בליל הסדר. ואבל לא ילבש קיטל. ומכל מקום הלובש אין מוחין בידו⁴¹.

הכנת ההסיבה והלכותיה

א. יכין לעצמו מקום מושב נוח שיוכל להסב עליו דרך חירות⁴².

ב. צריך שיסב כל גופו על דבר מה, ולא שיטה רק את ראשו⁴³.

ג. לכתחילה יסב על כסא עם כר. וכשאין לו יסב על הספסל או על הרצפה. ואם מיסב על ברכי חבירו גם מהני⁴⁴.

³² תעא שו"ע סעיף א ומשנ"ב ס"ק ג.

³³ תעא משנ"ב ס"ק ד.

³⁴ תעא שער הציון ס"ק ה.

³⁵ תעא שו"ע סעיף א.

³⁶ תעא משנ"ב ס"ק כב.

³⁷ תעב שו"ע סעיף א.

³⁸ תעב שו"ע סעיף א ומשנ"ב ס"ק ה.

³⁹ תעב שו"ע סעיף טז ומשנ"ב ס"ק כ.

⁴⁰ תעב שער הציון ס"ק ב.

⁴¹ תעב משנ"ב ס"ק יג.

⁴² תעב שו"ע סעיף ב.

⁴³ כן הוא הפשטות, וכן מובא בשם כל גדולי הפוסקים.

⁴⁴ תעב שו"ע ורמ"א סעיף ב ומשנ"ב ס"ק ח.

¹⁹ תסח משנ"ב ס"ק ה ושער הציון ס"ק ז.

²⁰ אגרות משה או"ח ח"ג סימן פ.

²¹ מובא בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל.

²² תסח שו"ע ורמ"א סעיף א ומשנ"ב ס"ק ה.

²³ תעא שו"ע סעיף ב ומשנ"ב ס"ק יא.

²⁴ תעא משנ"ב ס"ק יב.

²⁵ בשם הגרי"ש זצ"ל.

²⁶ תעא שו"ע סעיף ב.

²⁷ תעא שו"ע סעיף ב.

²⁸ תעא משנ"ב ס"ק כ.

²⁹ תעא שו"ע סעיף ב.

³⁰ פשוט. וכן מובא בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל.

³¹ תעא שו"ע סעיף א ומשנ"ב ס"ק ז, ח.

ד. ההסבה תהיה על צד שמאל, ואם היסב על צד ימין לא יצא [ואפילו איטר יסב על צד שמאל, אמנם איטר שהיסב על צד ימין יצא בדיעבד]⁴⁵.

ה. גידם או מי שיש לו מכה או חולי בידו שאינו יכול להסב, פטור מלהסב⁴⁶.

ו. אשה אינה צריכה להסב⁴⁷.

ז. אבל מיסב בשינוי קצת, דהיינו שאם דרכו להסב על מיטה מיוחדת ובפאר, ימעט ויתן רק כר אחד⁴⁸.

ח. בן אצל אביו חייב להסב. ואפילו אם הוא גם רבו.

ט. תלמיד אצל רבו, אינו מיסב. אלא אם כן נתן לו רבו רשות לכך.

י. כל אדם היושב לפני תלמיד חכם מופלג בדורו, אינו מיסב, אלא אם כן נתן לו רשות⁴⁹.

יא. כשיושב בשולחן אחר אף שהוא סמוך לרב, יש אומרים שיכול להסב. ובכהאי גוונא ראוי שיבקש רשות.

ט. בשעת הברכה אסור להסב מפני כבוד הברכה, ויסב רק בשעת האכילה⁵⁰.

י. לכתחילה יסב כל הסעודה. ולכל הפחות יסב בשעת שתיית ארבע כוסות ואכילת הכזיתים של המצות, [כזית המוציא, כזית מצה, כזית כורך, שני כזיתים אפיקומן]⁵¹.

דיני ד' כוסות

א. צריך לשתות את ארבעת הכוסות לפי סדר ההגדה, כלומר שלא ישתה אותם בזה אחר זה אלא בהפסק ההגדה ביניהם, כוס ראשון מיד בקידוש. כוס שני אחר קריאת המגיד קודם הסעודה, כוס שלישי אחר ברכת המזון, וכוס רביעי אחר ההלל.

ואם שתה אפילו שנים מהן זה אחר זה, לא יצא בכוס השניה, וצריך לחזור ולשתותה על הסדר⁵².

ו. ולכך צריך להזהיר את הנשים שיגידו בין כוס לכוס את מה שצריך לומר על אותה הכוס⁵³.

ב. גם אם נשאר לו בכוס רביעית מהשתייה הקודמת, לא ישתה את אותה הרביעית אלא יחזור וימלא את הכוס. ובדיעבד אם לא עשה כן, אלא שתה ממה שנשאר בכוס, יצא⁵⁴.

החייבים והפטורים בשתיית ארבעה כוסות

א. נשים מחויבות בשתיית ארבע כוסות כמו האנשים⁵⁵.

ב. תינוקות שהגיעו לגיל חינוך, מצוה ליתן כוס לפניהם, ואין צריכים לשתות אלא מלוא לוגמיו דידהו. אבל מפני שהרבה פוסקים סוברים שלא תקנו שתיית ארבע כוסות לקטנים, אינו מעבב⁵⁶.

היין הראוי לארבעה כוסות

א. מצוה לחזר אחר יין אדום, ואם הלבן משובח ממנו, ישתה יין לבן⁵⁷.

ב. מיץ ענבים, דעת האגרות משה שלכתחילה אין יוצאים בו ידי שתיית ארבע כוסות⁵⁸. ואם קשה עליו שתיית היין, יערב במיץ ענבים שליש יין.

ג. לכתחילה טוב יותר ליקח יין שאינו מבושל⁵⁹.

הכנת הקערה וסדרה

א. לפני בעל הבית מונחת קערה שיש בה שלש מצות [שתיים בשביל לחם משנה, ואחת כדי לבוצעה לשניים, חצי למצות אכילת מצה וחצי למצות אפיקומן]⁶⁰. מרור עם חרוסת [לטבול בה את המרור]⁶¹. כרפס עם חומץ או מי מלח [לטבול בהם את הכרפס]⁶², וזה כדי שישאלו התינוקות⁶³. שני תבשילין [ונהגו בבשר וביצה], אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה⁶⁴ [וגם כשחל ערב פסח בשבת נהגו לשים שני תבשילין]⁶⁵.

ב. אין צריך להביא קערה לפני שאר המסובין אלא רק לבעל הבית, ואפילו יושבים המסובים בשולחן אחר⁶⁶. אבל כתב באגרות משה

⁵⁵ תעב שו"ע סעיף יד.

⁵⁶ תעב שו"ע סעיף טו ומשנ"ב ס"ק מו. שער הציון ס"ק ס.

⁵⁷ תעב שו"ע סעיף יא.

⁵⁸ הגדת קול דודי על פי פסקיו.

⁵⁹ תעב משנ"ב ס"ק לו.

⁶⁰ תעב משנ"ב ס"ק יח.

⁶¹ תעב משנ"ב ס"ק יט.

⁶² תעב משנ"ב ס"ק כא.

⁶³ תעב משנ"ב ס"ק כא.

⁶⁴ תעב שו"ע סעיף ד.

⁶⁵ תעב משנ"ב ס"ק כב.

⁶⁶ תעב שו"ע סעיף ד ומשנ"ב ס"ק יז.

⁴⁵ תעב שו"ע סעיף ג ומשנ"ב ס"ק יא.

⁴⁶ לגבי גידם תעב סעיף ג ביאור הלכה ד"ה ואין. ופשוט שהוא הדין מי שיש לו מכה בידו שאינו יכול להסב.

⁴⁷ תעב רמ"א סעיף ד.

⁴⁸ תעב משנ"ב ס"ק יג.

⁴⁹ תעב שו"ע סעיף ה ומשנ"ב ס"ק יג.

⁵⁰ אבודרהם. וכן כתב בברכי יוסף סימן תעג. וכן מבואר בהדיא בחידושי רבנו יהונתן על הרי"ף (ברכות לח א מדפי הרי"ף).

⁵¹ תעב שו"ע סעיף ז.

⁵² תעב שו"ע סעיף ח ומשנ"ב ס"ק כד. ביאור הלכה ד"ה שלא כסדר.

⁵³ תעב סעיף ח ביאור הלכה ד"ה על הסדר.

⁵⁴ תעב משנ"ב ס"ק כה וביאור הלכה ד"ה על הסדר.

הכנת הכרפס

א. כל מין ירק אפשר ליקח לכרפס, חוץ ממין שיוצאים בו ידי חובת אכילת מרור⁷⁵.

הכנת המרור

א. עיקר מצוות מרור זה בחזרת [חסה], כיון שתחילתה מתוק וסופה מר, זכר לשעבוד שתחילתו היה רך וסופו קשה⁷⁶.

ב. אם אין לו בנמצא חזרת [חסה] יקח לפי הסדר הזה, עולשין, תמכא [חריין],⁷⁷ חרחבינא, מרור, שכולם מיני עשבים מרים הם⁷⁸.

ג. יקח העלים שלהם רק אם הם לחים, או בקלחים שלהם בין לחים בין יבשים. אבל לא יקח מהם כבושים [ולכך יש ליהזר לא להשאירם במים כד' שעות], ולא שלוקים, ולא מבושלים⁷⁹.

ד. יכול לקחת מכמה מהם יחד, וכולם מצטרפים לכזית, ולא אמרינן שטעמם מפיג זה את חריפותו של זה⁸⁰.

ה. אם אין לו אחד ממיני הירקות הללו, יקח לענה או שאר ירק מר. אך בשלוקח לענה או שאר ירק מר לא יברך עליו 'על אכילת מרור'⁸¹.

ו. אם אוכל תמכא [חריין] יפרנו. והגר"א הקפיד לא לפוררו מבעוד יום, כדי שלא יפיג חריפותו לגמרי, ואם מפוררו קודם יום טוב או בשבת שלא יכול לפוררו, יפוררו מבעוד יום ויכסנו היטב שלא תפוג חריפותו⁸².

ז. צריך לאכול כזית [חצי ביצה] מרור⁸³. ושיעור כזית מרור, בחסה רגילה, בעלה ושתי שלישי עלה יש שיעור כזית [בעלים החיצוניים הגדולים]. ובחסה גדולה יש שיעור כזית בעלה אחד [בעלים החיצוניים הגדולים].

ח. יאכלנו בכדי אכילת פרס.

שאת המצות ראוי להניח לפני כל אב משפחה המיסב, בכדי שיוכל לחלק לבני משפחתו שיעור הכזיתים מן המצות המונחות לפניו בשעת הסדר⁶⁷.

ג. יסדר את הדברים שבקערה באופן שלא יעביר על המצוות. לדעת הרמ"א יסדרנו כך, הקערה תהא לפניו והקרב אליו ביותר כרפס עם חומץ או מי מלח, אחר כך המצות, אחר כך מרור וחרוסת, ואחריהם שני התבשילין⁶⁸.

ושיטת האר"י לסדר הקערה כעין שני סגולים, זרוע מימין וביצה משמאל, מתחתם באמצע המרור. מתחתם החרוסת בימין [תחת הזרוע] והכרפס בשמאל [תחת הביצה], ומתחתם באמצע החזרת [בשביל הכורך]⁶⁹.

ד. אם חל יום טוב בשבת יכין את המי מלח קודם השבת, ואם לא עשה קודם שבת, יש לעשות מי מלח מעט⁷⁰. וכן את החרוסת⁷¹.

ה. הבשר נהגו שיהיה זרוע דווקא, על שם שהוציא הקב"ה את ישראל ממצרים בזרוע נטויה. וצריך שיהיה מעט בשר על הזרוע, זכר לקרבן הפסח. ונהגו שיהיה הבשר והביצה צלי על הגחלים. והביצה אפשר שתהא מבושלת ולא צלוייה⁷².

ו. אסור לאכול את הזרוע בלילה, שאין אוכלים צלי בלילה. ומצוה להניח את הזרוע ביום טוב ביום בתוך התבשיל שמבשלים ליום טוב, ואוכלים אותו⁷³.

ז. אם יודע שלא יאכל את הצלי ביום טוב בסעודת הבוקר, לא יצלהו ביום טוב מבערב, אלא יצלהו מבעוד יום, כיון שאסור לבשל מיום טוב לחול.

וכן בני חוץ לארץ הנוהגים יום טוב שני ואוכלים את הזרוע בסעודת הבוקר של היום השני, לא יצלהו ביום טוב מבערב אלא רק מבעוד יום, כיון שאסור לבשל מיום טוב ראשון לשני⁷⁴.

⁶⁷ אגרות משה (או"ח חלק ה סימן טז).

⁶⁸ תעג רמ"א סעיף ד. ושיטת הגר"א (מעשה רב סימן קצא) שהסדר הוא כך, לדעת הגר"א מביאים את הקערה רק אחר טיבול ראשון, כך שהכרפס והמי מלח אינם נמצאים על הקערה כלל. וסדר הקערה כך, הזרוע והביצה יהיו קרובים אליו, ומעליהם המצות, ומעליהם המרור והחרוסת. והטעם, בכדי שהזרוע והביצה שהם רק לזכר לא יהיו מעל המרור והמצה שהם מדינא. ומה שמעביר על המצות אין בזה חיסרון, כיון שלשיטתו מכסה את הזרוע והביצה עם המצה.

והנה למנהגינו שהקערה על השולחן מתחילת הסדר ואיננו מכסים את הזרוע והביצה, אין מקום לסדר את הקערה כסדר הגר"א. ואם רוצה לסדר הקערה כהגר"א צריך לנהוג כהגר"א גם בכיוון הזרוע והביצה וגם בהבאת הקערה אחר טיבול ראשון. ועיקר דברי הגר"א שחשש שהזרוע והביצה יהיו מעל המצה ומרור לכאורה מיידי בקערת שהדברים מונחים אחד על חבירו ולא בקערות שלנו.

⁶⁹ באר היטב ס"ק ח על פי הסוד.

⁷⁰ תעג משנ"ב ס"ק בא. וראה סימן שבא סעיף א פרטי הדינים בזה.

⁷¹ תעג משנ"ב ס"ק מז, מח.

⁷² תעג שו"ע ורמ"א סעיף ד ומשנ"ב ס"ק כז, כט.

⁷³ תעג משנ"ב ס"ק לב.

⁷⁴ תעג משנ"ב ס"ק לב.

⁷⁵ תעג משנ"ב ס"ק כ. והנה ידוע שהסלרי הוא מין כרפס של הגמרא. ובמקומות רבים נהגו לשים תפוחי אדמה, והעיקר שיהיה ירק שברכתו האדמה בכדי שיפטור בברכת בורא פרי האדמה את המרור.

ולא יאכל ירק חי כשעיקר אכילתו בבישול, כיון שאז אין ברכתו האדמה כשהוא חי אלא שהכל [ולכך יש להסתפק בימינו אם אפשר להניח עלי סלרי או פטרוזיליה (על פי באר היטב ס"ק ה) כמו שנהגו הרבה].

צריך גם שהמי מלח שטובלים בהם את הכרפס לא יהיו מי הבישול של הירק, כי בזה יש ספק אם צריך ליטול ידיו על אכילתו, כמבואר במשנה ברורה (סימן קנח ס"ק כו).

⁷⁶ תעג שו"ע סעיף ה ומשנ"ב ס"ק מב.

⁷⁷ תעג שו"ע סעיף ה.

⁷⁸ תעג שו"ע סעיף ה ומשנ"ב ס"ק לח.

⁷⁹ תעג שו"ע סעיף ה ומשנ"ב ס"ק מ.

⁸⁰ תעג רמ"א סעיף ה ומשנ"ב ס"ק מו.

⁸¹ תעג שו"ע סעיף ה ומשנ"ב ס"ק לו.

⁸² תעג שו"ע סעיף ה ומשנ"ב ס"ק מא.

הכנת החרוסת

א. בתחילה יעשה את החרוסת עבה, זכר לטיט. ואחר כך יתן בחרוסת מעט חומץ של יין או יין אדום כדי לרכך אותה, זכר לדם⁸³.

ג. יעשה את החרוסת מפירות שנמשלו בהם ישראל, כגון תפוחים [שנאמר תחת התפוח עוררתיו], תאנים, אגוזים, רימונים, שקדים [ע"ש ששקד הקב"ה על הקץ לעשותו]⁸⁴.

ד. יתן על החרוסת תבלין כגון קנמון וזנגביל, הדומים לתבן שהיו מגבילים בו את הטיט⁸⁵.

שיעור השתייה בארבע כוסות

א. לכתחילה צריך שישתה כל הכוס, ואפילו אם יש בה יותר משיעור רביעית. ובדיעבד סגי אם שותה רוב כוס.

ויש בזה שתי שיטות. א. שצריך לשתות **רביעית** שלימה לכתחילה, או רוב רביעית בדיעבד. ב. שצריך לשתות **כוס** שלימה לכתחילה אף שהכוס יותר מרביעית, או רוב כוס בדיעבד (אם יש בה שיעור רוב רביעית).

ולהלכה עיקר הדין בהשיטה המקילה שצריך לשתות רביעית שלימה לכתחילה ובדיעבד רוב רביעית, ונכון לחוש לשיטת הסוברים שצריך לשתות כל הכוס או רובה.

וְלֹכֵךְ עֲדִיף שֶׁלֹא יִקַּח כּוֹס גְּדוֹלָה מִיָּדִי, אֲלֵא יִקַּח כּוֹס הַמַּחֲזָקֶת רְבִיעִית (ורוב הגביעים בימינו שיעורם רביעית), וישתנה כולה כדי שיצא גם ידי שיטה זו⁸⁶.

ב. שיעור רביעית לשיטת החזון איש הוא 150 גרם (ולפי זה רוב רביעית הוא 76 גרם). ולשיטת הגר"ח נאה הוא 86 גרם (ולפי זה רוב רביעית הוא 44 גרם). ובכוס ראשון שהוא מן התורה ודאי צריך להחמיר כשיעור הגדול, ובשאר כוסות למי שקשה השתייה יכולים להקל כשיעור הקטן⁸⁷.

ג. בדיעבד אם אין לו כמה כוסות ויש לו כוס גדולה המחזקת כמה רביעיות או כמה רוב רביעיות, יכולים כמה בני אדם לשתות מכוס אחד, כל אחד רביעית או רוב רביעית⁸⁸.

ד. בן י"ג שרוב מלוא לוגמיו שלו הוא פחות מרוב רביעית, צריך לשתות רוב רביעית של כל אדם ולא סגי במלוא לוגמיו ידידיה. ואדם שפיו גדול מאד ומלוא לוגמיו הוא יותר מרוב רביעית, צריך לשתות כמלוא לוגמיו ידידיה⁸⁹, אבל אין צריך לשתות יותר מרביעית אף אם מלוא לוגמיו הוא יותר מרביעית⁹⁰.

ה. לכתחילה יש לחוש שלא לשתות יותר משיעור כדי שתיית רביעית מתחילת השתייה עד סופה שזה בלא הפסק כלל ביניהם⁹¹. אכן אין צריך לשתות בבת אחת ממש, כי אם בשתי פעמים שזה מידת דרך ארץ⁹². אכן בדיעבד אם שתה והפסיק יותר מכדי שיעור שתית רביעית עד שיעור כדי אכילת פרס, יצא.

וְלֹכֵךְ בְּכּוֹס שֶׁנִּי אִם הַפְסִיק יוֹתֵר מְכַדִּי שִׁיעוֹר רְבִיעִית, יִחְזוֹר וְיִשְׁתֶּה שׁוֹב. וּבְכּוֹס רִאשׁוֹן, רַק אִם כִּיווֹן בְּשַׁעַת הַבִּרְכָּה לִשְׁתוֹת עוֹד כּוֹסוֹת, יִחְזוֹר וְיִשְׁתֶּה. וּבְכּוֹס שְׁלִישִׁי וְרַבִּיעִי, לֹא יִחְזוֹר וְיִשְׁתֶּה אֲלֵא אִם כֵּן שֶׁהָיָה יוֹתֵר מְכַדִּי אֲכִילַת פֶּרֶס⁹³ [וצ"ע, אם שהה עד תשע דקות שהוא שיעור אכילת פרס לחומרא לענין יום הכיפורים, אם גם כאן כן הוא].

שיעור כזית במצות

עיקר שיעור כזית במצה הוא כך, במצות מכונה כמעט כל המצות שוות במשקלם והשיעור הוא בערך חצי מצה וקצת יותר. במצות יד העובי משתנה ממצה אחת לחברתה, אך במצה בינונית שיעור בעל הקהילות יעקב שזה בערך כגודל כף יד. וכשהמצות דקות יותר השיעור קצת יותר גדול, ואף שהוא שיעור מאד לא מדויק מחמת השינוי בין מצה למצה, יש מקום ללמוד מזה בערך את הכמות שיש לאכול. וכשכתוב להלן שאפשר להקל בשיעור הקטן פירושו של דבר שאפשר הרבה פחות משיעור זה כדעת ר' חיים נאה. ושיעור מצות יד כך:

מצות דקות כ - 20 מצות לק"ג – מעט יותר מחצי מצה. – ולשיעור הקטן מעט פחות משליש מצה.

מצות בינוניות כ - 16-17 מצות לק"ג – יותר משליש מצה ופחות מחצי מצה. – ולשיעור הקטן יקח רבע מצה.

⁸⁷ תפ"מ ש"ב ס"ק א. וראה סימן רע"א סעיף יג ביאור הלכה ד"ה של רביעית.

⁸⁸ תעב שו"ע סעיף ט.

⁸⁹ תעב שו"ע סעיף ט ביאור הלכה ד"ה וישתה.

⁹⁰ רע"א ש"ב ס"ק סח.

⁹¹ תעב שו"ע סעיף ט.

⁹² ר' שער הציון ס"ק יא.

⁹³ תעב ש"ב ס"ק לד.

⁸³ תע"רמ"א סעיף ה. וכן נראה מדברי המשנה ברורה (סימן שבא שער הציון ס"ק פו) שסגי בכך שבשעת עשייתה היא עבה. ובתוספות (פסחים קט"ז א ד"ה צריך) מבואר בשם הירושלמי, שבשעת עשייתה עושים אותה עבה, ורק סמוך לטיבול מדללים אותה ביו. וראה עוד הגהות מיימוני (חמץ ומצה פ"ז אות יא).

⁸⁴ תע"רמ"א סעיף ה ומשנ"ב ס"ק מט.

⁸⁵ תע"רמ"א סעיף ה.

⁸⁶ תעב שו"ע סעיף ט ומשנ"ב ס"ק לג.

מצות עבות כ - 13 מצות לק"ג – מעט יותר משליש מצה. –
ולשיעור הקטן יקח מעט יותר מחמישית מצה.

שיעור תוך כדי אכילת פרס

שיעור כדי אכילת פרס, כתב החתם סופר⁹⁴, שהוא שיעור שתי דקות. ובעל קהילות יעקב כתב, שלכתחילה יעשה כן, ועל כל פנים יזהר שלא ישהה יותר מארבעה דקות. ובאגרות משה⁹⁵ כתב, שיש לחוש שהשיעור שלש דקות. וכן כתב בערוך השולחן⁹⁶. ויש עוד שיעורים בזה. והשיעור המיקל ביותר הוא כתשע דקות.

חיוב הכזיתים בליל הסדר

במשך ליל הסדר צריך לאכול לכתחילה חמשה כזיתים של מצות. א-ב. בתחילת הסעודה מיד אחר שמברך שתי ברכות יאכל שני כזיתים. ג. אחר כך אוכל כזית מצה עם המרור לכורך. ד-ה. לאפיקומן יאכל לכתחילה שני כזיתים.

ובדיעבד, יאכל כזית מצה אחד בתחילה. ואחר כך כזית נוסף בכורך. ובסוף הסעודה כזית אחד לאפיקומן. ולהלן נבאר לשם מה כל אכילת כזית.

נחלקו הראשונים, האם מצות אכילת מצה מתקיימת במצה הפרוסה, או במצה השלימה.

להלכה עיקר הדין הוא שברכת על אכילת מצה היא על הפרוסה, וברכת המוציא היא על השלימה, אך לכתחילה יוצאים ידי כל השיטות ואוכלים גם מן הפרוסה כזית וגם מן השלימה כזית. ולכך גם לכתחילה יש לאכול את שניהם בבת אחת, וכמו שיבאר להלן.

אכן כיון שעיקר הדין הוא שמצות אכילת מצה היא מהמצה הפרוסה, מי שאינו יכול לאכול שניהם בבת אחת יאכל קודם את השלימה לשם ברכת המוציא [ויכין גם לצאת ידי השיטות שזו המצה של אכילת מצה, ויתנה בלב שאם המצה הפרוסה היא המצה של אכילת מצה יצא בה], ואחר כך יאכל את הכזית השני לשם מצות מצה. ומי שאינו יכול לאכול הרבה מצות, יכול לאכול מהמצה השלימה של המוציא מעט [כי ודאי צריך לטעום מעט מהמצה של המוציא], ורק מן הפרוסה יאכל כזית. וודאי מי שאינו נוטל מן המצות שנמצאות לפני בעל הבית, אפשר להקל לאכול

רק כזית אחד בתחילה. וודאי שיש מקום להקל לאכול שיעור כזית קטן יותר מן השלימה⁹⁷.

לכורך אוכל כזית מצה אחד, וכזית מרור אחד, ומי שקשה לו האכילה יכול להקל בכורך כשיעור הקטן של המצה והמרור.

לאפיקומן לכתחילה יאכל שני כזיתים אחד זכר לפסח ואחד זכר למצה הנאכלת עמו [או זכר לפסח וזכר לחגיגה]. ובדיעבד יאכל כזית אחד, ויכול להקל בשיעור אחד מן המצה של האפיקומן כשיעור הקטן, ואם קשה לו האכילה יכול להקל גם בכזית האחד כשיעור הקטן, ויש שיטות ראשונים שהכזית של האפיקומן הוא הכזית מצה שבו יוצאים ידי חובת אכילת מצה, וראוי לכיין לצאת גם את שיטתם⁹⁸.

ובעיקר הדבר מבואר באחרונים שאף ששיעור אכילת מצה בכזית, הוא רק שבזה יוצא ידי חובתו. אבל מקיים מצוה בכל כזית וכזית שאוכל, ולכך ראוי לכיין בכל כזית מצה שאוכל במשך ליל הסדר לקיים את המצוה של אכילת מצה בלילה הראשון.

חולה באכילת המצות

חולה שאינו יכול לאכול יותר מכזית מצה, יאכל מיד אחר כוס שני, מרור, ויאכל את שאר הסעודה, וכשגומר סעודתו, יטול ידיו [ולא יברך על הנטילה כיון שאוכל פחות מכביצה] ויברך המוציא ועל אכילת מצה ויאכל כזית מצה בהסיבה, ויברך ברכת המזון על הכוס השלישי⁹⁹.

חולה בשתיית ד' כוסות

גם מי שהיין גורם לו כאבי ראש ויש לו צער גדול בשתייתו, חייב לשתות ארבע כוסות, אלא אם כן יפול למשכב מחמת השתייה, שאז אינו מחויב לשתות¹⁰⁰.

חיוב המצות

כתב של"ה, ראיתי מבני עליה שהיו מנשקין המצות והמרור וכן הסוכה בכניסתו וביציאתו וכן ארבעה מינים שבלולב והכל לחיוב המצוה ואשרי מי שעובד ה' בשמחה¹⁰¹.

⁹⁸ תעב סעיף א, ומשנ"ב שם, ושער הציון ס"ק ד.

⁹⁹ תפב ס"ק ו.

¹⁰⁰ תעב סעיף י ומשנ"ב ס"ק לה.

¹⁰¹ תעב משנ"ב ס"ק ה.

⁹⁴ שו"ת ח"ו סימן טז.

⁹⁵ או"ח ח"ד סימן מא.

⁹⁶ סימן רב סעיף ח.

⁹⁷ כל המבואר כאן על פי משנ"ב תעה ס"ק ט. וביאור הלכה שם ד"ה כזית.

סדרו של הסדר

[הקטעים המודגשים הם חלק העשיה בפועל]

קדש

א. מוזגים לבעל הבית כוס ראשון. ונוהגים שבעל הבית לא ימוזג בעצמו אלא אחר מוזג לו, שכן היא דרך חירות¹⁰².

ב. קודם שיקדש יבין לקיים מצות קידוש וגם מצוות ארבעה כוסות. ויש נוהגים לומר 'הריני מוכן לקדש ולקיים מצות ארבע כוסות'¹⁰³.

ג. המסובים צריכים להגביה את הכוס בשעת הקידוש¹⁰⁴.

ד. המקדש אומר ברכת היין וברכת הקידוש.

ה. כשחל יום טוב ראשון של פסח בשבת, יאמר 'ויכולו' קודם הקידוש¹⁰⁵.

ו. כשחל יום טוב ראשון של פסח במוצאי שבת, יאמר הבדלה על הכוס, בסדר יקנה"ז – יין קידוש נר הבדלה זמן¹⁰⁶. ואין מברכים על הבשמים, ואומרים ההבדלה מיושב כמו הקידוש¹⁰⁷.

ז. אם שכח במוצאי שבת ולא אמר יקנה"ז ושתה את הכוס, אם נזכר קודם שאכל את הכרפס, מבדיל על הכוס, ואוכל הכרפס¹⁰⁸. אם נזכר אחר שאכל את הכרפס קודם שהתחיל ההגדה, אם כיון בשעת הברכה על הכוס הראשונה שישתה עוד, יבדיל מיד על כוס נוסף בלא ברכת בורא פרי הגפן. ואם לא כיוון בשעת הברכה לשתות עוד, מסיים עד גאל ישראל ומבדיל שם על כוס שני. ואם כבר התחיל ההגדה, מסיים עד גאל ישראל ומבדיל שם על כוס שני. ואם נזכר באמצע הסעודה שלא הבדיל, מבדיל מיד. ואם נזכר תוך ברכת המזון שלא הבדיל, מברך ברכת המזון והבדלה על כוס אחת. ואם לא נזכר עד אחר ששתה כוס של ברכת המזון, יבדיל

על הכוס הרביעי. ואם גם בכוס רביעי לא נזכר, יבדיל על כוס חמישית¹⁰⁹.

ח. בסוף הקידוש מברך שהחיינו קודם השתייה. ויכווין לצאת ידי שאר מצוות היום אכילת מצה ומרור¹¹⁰. ואם לא בירך קודם השתייה יברך מתי שיזכר. עד סוף יום טוב, ואפילו בהיותו בשוק¹¹¹.

ט. אשה שבירכה בהדלקת הנרות שהחיינו, יכולה לענות אמן לברכת שהחיינו של המקדש, ואין זה נחשב הפסק באמצע הקידוש¹¹².

י. אמנם אשה שעושה קידוש לעצמה [כמו שנוהגות נשים הרבה בליל הסדר שאומרות בעצמן הקידוש ולא יוצאות מן המקדש], לא תברך שהחיינו¹¹³.

יא. שותה את כוס הקידוש בהסיבה, ואינו מברך אחריה ברכה אחרונה, שהרי מברך בסוף ברכת המזון וברכה אחרונה¹¹⁴.

יב. אם שכח להסב בכוס ראשון של קידוש, אם כיוון בשעת הברכה על כוס ראשון שאם ירצה יוכל לשתות עוד, יחזור וישתה בלא ברכה¹¹⁵.

יג. בין כוס ראשון לשני, אם כיון בשעת הברכה לשתות עוד, יכול לשתות, אבל ראוי שלא ישתה כדי שלא ישתכר. ושאר משקים מותר לשתות אם כיון לפוטרם בברכת היין¹¹⁶.

יד. אחר שהתחיל ההגדה, אסור לשתות שום משקה¹¹⁷.

טו. בין כוס שני לשלישי יכול לשתות כיון שהוא בתוך הסעודה ואין חשש שישתכר¹¹⁸, אך גם בסעודה יזהר שלא ישתה יתר על המידה כדי שלא ישתכר ויישן¹¹⁹.

טז. לאחר הקידוש, מביאים לפני בעל הבית את קערת הסדר¹²⁰.

¹⁰⁸ תעג סעיף א ביאור הלכה ד"ה עד. בביאור הלכה דחה דברי הגר"ז שכתב שיאכל כרפס בלא הבדלה, וכתב דאדרבה מוטב שיראה כמסופי על הכוסות כשמבדיל ושותה, משיאכל כרפס בלא הבדלה.

¹⁰⁹ תעג משנ"ב ס"ק ה.

¹¹⁰ מה שכתבנו שייכוין בשהחיינו על שאר המצות, כן כתב האבודרהם (ברכת המצות). וכן כתבו הברכי יוסף (תעג ס"ק א), סידור יעב"ץ, והכפ החיים (ס"ק ו).

¹¹¹ תעג משנ"ב ס"ק א (השנ).

¹¹² כן היא דעת האגרות משה (או"ח ח"ד סימן קא) בכל יום טוב. ובליל הסדר כתבו המנחת שלמה (ח"ב סימן ס אות כד) והשבט הלוי (ח"ג טז), שלכולי עמלא תענה אמן, בכדי שתחול ברכת שהחיינו גם על שאר מצוות הסדר.

¹¹³ מנחת שלמה ח"ב סימן נח.

¹¹⁴ תעג שו"ע סעיף ב.

¹¹⁵ תעג רמ"א סעיף א ומשנ"ב ס"ק כ, כא.

¹¹⁶ תעג שו"ע סעיף ג ומשנ"ב ס"ק יג, טז.

¹¹⁷ תעג סעיף ג ביאור הלכה ד"ה הרשות. ומשנ"ב ס"ק ד.

¹¹⁸ תעג משנ"ב ס"ק טו.

¹¹⁹ תעג רמ"א סעיף א.

¹²⁰ תעג שו"ע סעיף ד. וברוב המקומות לא נהגו כן אלא מסדרים את הקערה על השולחן מבעוד יום או לפני הקידוש. וכן מבואר בחיי אדם (כלל קל דיני הסדר בקצרה אות א). ובפרי מגדים (משבצות זהב סימן תפנ).

¹⁰² תעג שו"ע סעיף א. ומלשון הרמ"א נראה שרק לבעל הבית מוזגין את הכוס. ולכאורה פשוט שמה שנוהגים ההמון שכל אחד מוזג הכוס לחבירו, אין זה דרך חירות, שהרי מה חילוק יש אם הוא מוזג לעצמו או לחבירו סוף סוף הוא מוזג ואין כאן דרך חירות. ובערך השולחן (סעיף ו) כתב, 'ואנו אין נזהרין בזה, כי נראה כרמות רוחא לצוות לאשתו שתמוזג ואין הבעל עדיף ממנה, ולכן נוהגין למוזג בעצמו ואין זו קפידא'. ובקיצור שולחן ערוך (סימן קיט סעיף ב) כתב, 'משרתו או אחד מבני ביתו ימוזג את הכוסות', ומשמע שלא דוקא מוזגים לבעל הבית, אבל על כל פנים אחד מוזג לכולם ולא כל אחד מוזג לשני, כי זה אינו דרך חירות.

ובעיקר הדבר ראיתי מעירים, שדין זה שמוזגים לבעל הבית לא נאמר על השפיכה לכוסות גרידא, אלא דווקא על המזיגה של היין במים שהיו עושים בזמנם והיא מלאכה של טירחה.

וראה בהערות על שולחן ערוך הגר"ז. והוא מספר שער הכולל (פרק מח אות יג).

ועל כל פנים בזמנינו נוהגים בזה, והנח להם לישראל.

¹⁰³ תעג משנ"ב ס"ק א. נראה שיש מקום לאמירה זו כאן יותר מכל מצוות, כיון ששונה מצוה שיש בה שתי עשויות ממצוה שיש בה רק עשייה אחת, שבמצוה שיש בה עשייה אחת הרי עצם הדבר שעושה את המצוה היו ככוונה, וכמבואר בארוכה בסוגיית מצוות צריכות כוונה, אבל כאשר עושה מצוה שצריך לצאת בה ידי שתי מצוות, צריך כוונה יתירה לצאת גם ידי מצות קידוש וגם ידי מצות ד' כוסות.

¹⁰⁴ פוסקי זמנינו.

¹⁰⁵ תעג שו"ע סעיף א.

¹⁰⁶ תעג שו"ע סעיף א.

¹⁰⁷ תעג משנ"ב ס"ק ג.

א. נוטל ידיו לאכילת הכרפס [בדין אכילת דבר שטיבולו במשקה] ואינו מברך על הנטילה¹²¹.

כרפס

א. לוקח מהכרפס פחות מכזית [דביתור מכזית ספק אם מברך ברכה אחרונה], ומטבלו בחומץ או ביון או במי מלח, ואחר הטבילה מברך בורא פרי האדמה [ויכוין בברכתו לפטור גם את המרור], ואין צריך להסב, ואינו מברך אחריו [דברכת המזון שאחר המרור פוטרת גם את הכרפס]¹²².

ב. גם אם אכל כזית מן הכרפס, לא יברך אחריו ברכה אחרונה¹²³.

יחץ

א. לאחר מכן לוקח את המצה האמצעית, ובוצעה לשניים [כדי לקיים 'לחם עוני', דרכו של עני בפרוסה], ונותן חציה הגדול מביניהם עטוף במפה [זכר ל"משארתם צורות בשמלותם"] לאחד המסובים לשומרה לאפיקומן, ויש שנותנים אותה על כתפיהם זכר ליציאת מצרים. וחציה השני מניח בין המצות השלימות ושומרה לאכילת כזית מצה¹²⁴.

מגיד

א. אין לשים שום מצה על השולחן עד זמן האכילה [היינו חוץ משלושת המצות שבקערה]¹²⁵.

ב. קודם אמירת ההגדה, יאמר או יכוין לצאת ידי מצות סיפור יציאת מצרים¹²⁶.

ג. מגביה את הקערה עם המצות ועם כל מה שעליה¹²⁷ ואומר בקול רם 'הא לחמא עניא' עד 'מה נשתנה'. ויאמר בלשון שמבינים הנשים והילדים או יפרש להם הענין כדי לקיים מצות 'והגדת לבנך'¹²⁸.

¹²¹ תעג שו"ע סעיף ו.

¹²² תעג שו"ע סעיף ו ומשנ"ב ס"ק ג, נד, נה, נו. ביאור הלכה ד"ה פחות.

¹²³ תעג משנ"ב ס"ק נו.

¹²⁴ תעג שו"ע סעיף ו, ומשנ"ב ס"ק נד, נח, נט.

¹²⁵ תעג משנ"ב ס"ק סו.

¹²⁶ תעג משנ"ב ס"ק א.

¹²⁷ תעג שו"ע סעיף ו ומשנ"ב ס"ק ס. ובשולחן ערוך כתב מגביה את הקערה. וכן הוא בשו"ת הרא"ש (כלל יד אות ה), ושו"ת מהרש"ל (סימן פח). אבל במהרי"ל הלכות הגדה כתב בשם מהרי"ש להגביה רק את המצות. וכן הוא בשו"ת מהרי"ל (סימן נח). ובספר כף החיים (תעג ס"ק קכו) כתב בשם הארי"י להגביה רק את המצה הפחוטה. וכן כתב בבן איש חי (פרשת צו). וכן נראה שנוהגים ברוב המקומות. וכן נהג מרן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל.

¹²⁸ תעג שו"ע סעיף ו.

¹²⁹ תעג שו"ע סעיף ו. והנה אמנם כן כתב השולחן ערוך והוא מדינא דגמרא. אמנם במגן אברהם (תעג ס"ק כה) כתב שכהיום לא נוהגים להסירה. ובחך יעקב (ס"ק לג) כתב, שנוהגים שבעל הבית אומר להסירה ולא מסירים אותה. וכן כתב בפרי מגדים (א"א תעג ס"ק כה). וראה שולחן ערוך הגר"ז (סימן תעג סעיף לח) שכתב, 'ועכשיו אין נוהגין אפילו בעקירת הקערה, לפי

ד. קודם מה נשתנה מסלקים את הקערה מעל השולחן [כדי שישאלו התינוקות על כך]¹²⁹.

ה. אחר שסילקו הקערה מן השולחן מוזגין לו כוס שני [כדי שישאלו התינוקות מדוע שותים כוס שניה קודם הסעודה], ואין צריך לשטוף ולהדיח את הכוס¹³⁰.

ו. שואלים התינוקות [בנים או בנות] מה נשתנה. ואם אין חכמה בבן, אביו מלמדו. ואם אין לו בן, אשתו שואלתו. ואם אין לו אשה, הוא שואל את עצמו. ואפילו תלמידי חכמים שואלים זה את זה מה נשתנה. ובעל הבית המסדר את ההגדה כששואלים אותו את השאלות, אין צריך לומר מה נשתנה¹³¹.

ז. כשמסיימים לשאל מחזירים את הקערה לשולחן, ומתחיל לקרא 'עבדים היינו לפרעה במצרים', וקורא כל ההגדה, ואין לאומרה בהסיבה רק באימה וביראה¹³², ובעל ההגדה יאמר והקהל ישמעו, ועדיף יותר שבעל ההגדה יאמר בקול רם והציבור יאמר איתו בלחש¹³³.

ח. יש להזהר שלא לשוח שיחת חולין באמצע קריאת ההגדה¹³⁴.

ט. כל זמן ההגדה צריכה להיות המצה מגולה, חוץ מזמן שמחזיק את הכוס בידו שאז מכסה הפת שלא תראה בושתה¹³⁵.

י. כשמגיע ל'והיא שעמדה' מגביה הכוס ומכסה הפת [שלא תראה בושתה] עד 'והקב"ה מצילנו מידם'¹³⁶.

יא. כשמגיע ל'דם ואש ותמרות עשן', זורק מעט מן הכוס באצבעו שלש פעמים [על שם אצבע אלוקים היא]. וכן כשמגיע לשמות המכות זורק בכל אחת מן הכוס באצבעו עשר פעמים [ונוהגים לזרוק באצבע ולא בזרת, ויש נוהגים בקמיצה]. וכן כשמגיע להזכיר המכות 'דצ"ך עד"ש באח"ב', זורק מעט מן הכוס באצבעו שלש פעמים. יצא שהכל יחד זורק באצבעו שש עשרה פעמים [כנגד אותיות י"ו משמו של הקב"ה]¹³⁷.

שהתינוקות יודעין שעיקר האכילה לא תהיה ממצות אלו שבקערה ולפיכך לא ישאלו כלום כשיסירן מעל השולחן. ונראה שכן המנהג.

¹³⁰ תעג שו"ע סעיף ז ומשנ"ב ס"ק סח.

¹³¹ תעג שו"ע סעיף ז ומשנ"ב ס"ק ע.

¹³² תעג שו"ע סעיף ז ומשנ"ב ס"ק עא.

¹³³ בשולחן ערוך הגר"ז (סימן תעג סעיף כד) כתב, שעדיף שיאצו מבעל ההגדה משום ברוב עם. אכן כיון שבדמינו נהגו שלא לצאת ידי חובה בשומע כעונה בדבר אחר כל כך [וכמו שמצינו בברכת המזון שאנו אומרים יחד עם המזמן], לכך בדמינו הטוב ביותר שיאמרו יחד עם בעל הבית בלחש.

¹³⁴ פשוט, שהרי הוא באמצע עשיית מצוה. ואף שאין אנו מברכים על מצות סיפור יציאת מצרים מכמה טעמים שהאריכו בהם הפוסקים, איסור שיחת חולין באמצע מצוה אינו רק מחמת הפסק בברכה. וכמו שמצינו שאפילו לשתות אסור, וכמבואר בביאור הלכה (סימן תעג סעיף ג ד"ה הרשות בידו) ובשער הציון (שם ס"ק ט).

¹³⁵ תעג משנ"ב ס"ק עח.

¹³⁶ תעג משנ"ב ס"ק עג.

¹³⁷ תעג רמ"א סעיף ז ומשנ"ב ס"ק עד, עה.

יב. כשמגיע 'למצה זו' צריך להגביה את המצה הפרוסה, ולהראותה למסובים. וכן כשמגיע 'למרור זה' צריך להגביה את המרור ולהראותו למסובים¹³⁸.

יג. כשמגיע 'ללפיק' מגביה כל אחד כוסו ומכסה הפת עד שחותם 'גאל ישראל'¹³⁹.

יד. צריך להקפיד מאד באמירת הקטע 'רבן גמליאל אומר כל שלא אמר וכו' שלא זה לא יוצאים ידי חובת ההגדה, וגם סדר עשר המכות שעשה ה' למצרים, ויש להזהיר את הנשים על כך¹⁴⁰.

טו. כשאומר 'ונאמר לפניו שירה' צריך לומר ונאמר בניקוד סגול שהוא לשון עבר, דקאי על גאולת מצרים, ויש אומרים שיש לומר ונאמר בחולם¹⁴¹.

טז. גם נשים חייבות באמירת ההגדה¹⁴².

כוס שני

א. אחר שמברך אשר גאלנו, שותה כוס שני בהסיבה, ומברך עליו ברכה ראשונה, ואין צריך לברך עליו ברכה אחרונה¹⁴³.

ב. אם שכח להסב בכוס שני, לעולם יחזור וישתה, אלא אם כן דעתו היתה שלא לשתות בתוך הסעודה יין, שאז צריך לברך שוב בתוך הסעודה, ולכך לא ישתה¹⁴⁴.

רחצה

א. נוטל ידיו ומברך על נטילת ידיים. ואם יודע ששימר ידיו היטב יטמא ידיו קודם הנטילה¹⁴⁵.

מוציא מצה

א. אחר כך נוטל בידיו את שלושת המצות [שתי השלימות והפרוסה], ומברך 'המוציא לחם מן הארץ', ומניח השלישית להשמט מידו ומברך 'על אכילת מצה'¹⁴⁶. ויכוין בברכת על אכילת מצה גם על המצה שאוכל בכורך, וגם על המצה שאוכל באפיקומן¹⁴⁷.

ב. אחר שבירך את שתי הברכות בוצע בעל הבית משתי המצות, מהשלימה העליונה [המוציא] ומהפרוסה [מצה], ואוכלן יחד בהסיבה, מכל אחת מהן שיעור כזית¹⁴⁸.

אמנם שאר המסובים אין צריכים לאכול שתי כזיתים, אלא די להם שיאכלו כזית אחד של אכילת מצה, ואינם צריכים לאכול כזית מפרוסת המוציא.

ג. אם לא היסב בכזית מצה, יחזור ויאכל שוב בלא ברכה¹⁴⁹. ואם לא היסב באכילת שני כזיתים הראשונים, אין צריך לחזור ולאכול אלא כזית אחד בלא ברכה¹⁵⁰. ואם אכל שני כזיתים ראשונים בזה אחר זה ואת הראשון אכל לשם ברכת המוציא ואת השני לשם אכילת מצה, ולא היסב בשני, צריך לחזור ולאכול אף אם היסב בראשון.

ד. לא יטבילם במלח¹⁵¹.

ה. אינו צריך לבולעם לשני הכזיתים ביחד, אלא רק יכניסם לפה ביחד וירסקם ויבלע כזית בבת אחת ואחר כך יבלע השאר. ואם אינו יכול לעשות כך, יאכל את שני הכזיתים בתוך כדי אכילת פרס. ואם אינו יכול לאוכלם בתוך כדי אכילת פרס יאכל קודם העליונה שעליה מברך ברכת המוציא, ואחר כך יאכל מהפרוסה שעליה מברך ברכת על אכילת מצה¹⁵² [ואם עושה כן לא יבצעם ביחד אלא כשגומר אכילת המצה של המוציא יבצע מהפרוסה]¹⁵³.

ו. אם קשה עליו לאכול שני כזיתים, יאכל מעט מן השלימה וכזית מן הפרוסה. ואם יכול יאכל כשיעור הקטן של כזית מן השלימה וכשיעור הגדול של כזית מן הפרוסה¹⁵⁴.

ז. גם נשים חייבות באכילת מצה כאנשים¹⁵⁵.

מרור

א. אחר כך לוקח כזית מרור ומשקעו כולו בחרוסת ומנערנו מן החרוסת, ויש נוהגים לטבל רק מקצתו¹⁵⁶.

ב. מברך על אכילת מרור. ויכוין בברכתו להוציא גם את המרור שבכורך¹⁵⁷.

¹⁴⁷ פשוט.

¹⁴⁸ תעה שו"ע סעיף א ומשנ"ב ס"ק י.

¹⁴⁹ תעה שו"ע סעיף ז. משנ"ב ס"ק כב.

¹⁵⁰ תעה שו"ע סעיף ז. ביאור הלכה ד"ה לא יצא.

¹⁵¹ תעה שו"ע סעיף א ומשנ"ב ס"ק ד.

¹⁵² תעה שו"ע סעיף א. משנ"ב ס"ק ט.

¹⁵³ פשוט.

¹⁵⁴ תעה שו"ע א. ביאור הלכה ד"ה כזית.

¹⁵⁵ תעה שו"ע סעיף יד.

¹⁵⁶ תעה שו"ע סעיף א ומשנ"ב ס"ק יג.

¹⁵⁷ תעה שו"ע סעיף א ומשנ"ב ס"ק יג.

¹³⁸ תעה שו"ע סעיף ז.

¹³⁹ תעה שו"ע סעיף ז ומשנ"ב ס"ק עג.

¹⁴⁰ תעה שו"ע ס"ק סד.

¹⁴¹ תעה שו"ע ס"ק עא. המשנ"ב מביא בשם פוסקים לומר בסגול. אך מנהג העולם הוא לומר בחולם. וכן נהג הגר"ח מוולאזין כמבואר בכתר ראש (אות קא). והביאור הוא שההודאה היא על הגאולה שבכל דור ודור. והגר"ח נהג לומר בסגול.

¹⁴² תעה שו"ע ס"ק סד.

¹⁴³ תעה שו"ע סעיף א.

¹⁴⁴ תעה שו"ע סעיף ז ומשנ"ב ס"ק כ, כא. שער הציון ס"ק לא.

¹⁴⁵ תעה שו"ע סעיף א וביאור הלכה ד"ה יטול.

¹⁴⁶ תעה שו"ע סעיף א ומשנ"ב ס"ק ב.

ג. ויאכלנו בלא הסיבה. ואם רוצה להסב רשאי¹⁵⁸.

ד. גם נשים חייבות באכילת מרור¹⁵⁹.

כורך

א. אחר כך נוטל מצה שלישית התחתונה, ובוצע ממנה כזית, וכורכה עם כזית מרור וטובלה בחרוסת ומנערה מן החרוסת, ואומר 'זכר למקדש כהלל', ויש אומרים שאומר 'כן עשה הלל בזמן שבית המקדש וכו' היה כורך מצה ומרור ואוכלם ביחד'. ויש אומרים שאומר 'היה כורך פסח ומצה ומרור ואוכלם ביחד'. ואוכלם בהסיבה¹⁶⁰.

ב. אם שכח ולא היסב באכילת הכורך, לכתחילה יחזור ויאכל בהסיבה. ומי שקשה עליו האכילה, יכול להקל ולא יחזור ויאכל¹⁶¹. ויש מקום להקל בשיעור הכזית של המרור ושל המצה שבאכילה זו, אך לכתחילה יאכל גם בזה מהשיעור הגדול¹⁶².

ג. משעה שברך על אכילת מצה, אין להסיח בדבר שאינו מעניין הסעודה עד שיגמור אכילת שני הכזיתים המרור והכורך, כי ברכת על אכילת מצה וברכת המרור היא גם על המצה והמרור שבכורך¹⁶³. וצריך להזהיר את האנשים והנשים על זה.

ד. גם נשים חייבות באכילת הכורך¹⁶⁴.

שולחן עורך

א. מביאים לפניו סעודת יום טוב.

ב. לא יאכל ולא ישתה יותר מדאי, שלא יאכל האפיקומן על אכילה גסה או ישתכר וישן מיד¹⁶⁵.

ג. מקום שנהגו שלא לאכול בפסח בשר בהמה צלי וכן בשר עוף צלי, אין אוכלין, גזירה שמא יאמרו בשר פסח הוא ואוכל קדשים בחוץ. וכן בשר עגל ועוף צלי. ואנן כמקום שנהגו שלא לאכול¹⁶⁶.

ד. ואין לאכול אפילו צלי קידר שנצלה בקדירה בלי מים ומשקה רק במים של עצמו¹⁶⁷.

ה. ואפילו אם בישלו ואחר כך צלה בקדירה, אסור. ולחולה קצת מותר¹⁶⁸.

ו. וצלו ויחזור ויאכל בישלו מותר¹⁶⁹.

ז. דגים וביצים מותר לאוכלם צלויים בכל מקום¹⁷⁰.

ח. נוהגים בקצת מקומות לאכול בסעודה ביצים זכר לאבילות. ויהדר לאכול בסעודה את הביצה שבקערת הסדר¹⁷¹.

ט. לא יאכל את הזרוע שבקערה, לפי שעושין אותו צלי¹⁷².

י. יש נוהגים שלא לאכול שום טיבול בלילה, אלא רק את שני הטיבולים שאוכלים בסדר¹⁷³.

צפון

א. לאחר הסעודה אוכלים כזית מהמצה השמורה תחת המפה, זכר לפסח הנאכל על השבע¹⁷⁴. ולכתחילה טוב שיקח שני כזיתים אחד זכר לפסח ואחד זכר למצה הנאכלת עימו¹⁷⁵.

לכך יכול לאכול אחד מן הכזיתים כשיעור הקטן של כזית. ואם קשה עליו האכילה, יכול להקל גם בכזית האחד כשיעור הקטן של כזית¹⁷⁶.

ג. יאכלנו בהסיבה¹⁷⁷.

ד. אכל אפיקומן ושכח ולא היסב, אם עדיין לא נטל ידיו ולא אמר הן לב ונברך, יחזור ויאכל שוב כזית מצה בהסיבה, אם לא קשה עליו האכילה. ואם אמר הן לב ונברך או נטל ידיו למים אחרונים, לא יחזור ויאכל עוד¹⁷⁸.

ה. לא יברך על אכילת האפיקומן¹⁷⁹. וטוב לכוין בברכת על אכילת מצה לאכילת האפיקומן¹⁸⁰.

¹⁷¹ תעו רמ"א סעיף ב' ומשנ"ב ס"ק יא.

¹⁷² תעו משנ"ב ס"ק יא. תעו משנ"ב ס"ק לב.

¹⁷³ תעו שו"ע סעיף ב' ומשנ"ב ס"ק יד. ומה שטובלים את הכורך אין זה נחשב טיבול שלישי, כיון שהוא רק מספק.

¹⁷⁴ תעו שו"ע סעיף א.

¹⁷⁵ תעו משנ"ב ס"ק א. וטוב לכוין באכילת האפיקומן לצאת גם ידי חובת אכילת מצה, כיון שיש הרבה ראשונים הסוברים שבאכילת מצה זו יוצאים ידי חובת אכילת מצה. וראה שער הציון (תעו ד). ובח"י אדם (הלכות פסח כלל קכט) כתב, שהכזית השני הוא זכר לחגיגה הבאה עם הפסח. וכן נהג מרן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל לומר לפני אכילת האפיקומן, 'הריני מוכן ומזומן לקיים מצות אכילת אפיקומן זכר לפסח זכר לחגיגה'.

¹⁷⁶ תעו משנ"ב ס"ק א.

¹⁷⁷ תעו שו"ע סעיף א.

¹⁷⁸ משנ"ב תעו ס"ק כב, וסימן תעו ס"ק ד, על פי ישובו של האגרות משה ח"ג סימן סז.

¹⁷⁹ תעו שו"ע סעיף א.

¹⁸⁰ תעו שער הציון ס"ק ד.

¹⁵⁸ תעו שו"ע סעיף א' ומשנ"ב ס"ק יג יד.

¹⁵⁹ תעו שו"ע סעיף יד.

¹⁶⁰ תעו שו"ע סעיף א' ומשנ"ב ס"ק יז, בא. וראה ביאור הלכה (ד"ה ואומר) שדן האם לומר זכר למקדש כהלל קודם האכילה או אחריה. ולמעשה מנהג העולם לומר לפני האכילה. וכן איתא בשו"ת מהרש"ל סימן פח.

¹⁶¹ שולחן ערוך הגר"ז תעו סעיף כ. פרי חדש תעו ס"ק א.

¹⁶² על פי משנ"ב תעו ס"ק א.

¹⁶³ תעו שו"ע סעיף א.

¹⁶⁴ תעו שו"ע סעיף יד.

¹⁶⁵ תעו רמ"א סעיף א.

¹⁶⁶ תעו שו"ע סעיף א' ומשנ"ב ס"ק א.

¹⁶⁷ תעו שו"ע סעיף א' ומשנ"ב ס"ק א.

¹⁶⁸ תעו שו"ע סעיף א' ומשנ"ב ס"ק א.

¹⁶⁹ תעו שו"ע סעיף א' ומשנ"ב ס"ק א.

¹⁷⁰ תעו משנ"ב ס"ק ט.

ו. **יהא זהיר לאכול את האפיקומן קודם חצות**¹⁸¹. ואם איחר יאכלנו.

ז. כזית ראשון ודאי צריך לאוכלו קודם חצות, ואם איחר ולא אכלו, לא יברך על אכילת מצה ולא על אכילת מרור, אלא יאכלם בלא ברכה¹⁸².

ח. אפיקומן הוא זכר לפסח והפסח נאכל על השובע, דהיינו שהוא שבע כבר, ולכן אוכלין האפיקומן אחר גמר הסעודה.

ומכל מקום צריך שיהא לו קצת תאוה לאכול, ואם לאו אין מקיים המצוה מן המובחר.

ואם שבע כל כך עד שנפשו קצה באכילה מרוב שובע, אף שדוחק עצמו לאכול אינו יוצא ידי חובתו כלל במצוה זו, שאכילה גסה כזו אינה נקראת אכילה כלל¹⁸³.

ט. אם שכח ולא אכל אפיקומן עד שנטל ידיו או שאמר הב לן ונברך, אוכל אפיקומן בלא ברכת המוציא. ואם נזכר אחר שבירך ברכת המזון קודם שבירך בורא פרי הגפן, יטול ידיו [ולא יברך על נטילת ידים, ובפרט כשיודע שלא הסיח דעתו], ויברך המוציא ויאכל האפיקומן, ויחזור ויברך ברכת המזון ויברך בורא פרי הגפן וישתה הכוס. ואם נזכר אחר שכבר בירך בורא פרי הגפן, יטול ידיו ויברך המוציא ויאכל האפיקומן ויחזור ויברך ברכת המזון בלא כוס¹⁸⁴.

י. אם נאבד האפיקומן, יאכל כזית ממצה שמורה אחרת¹⁸⁵.

יא. לא יאכל את האפיקומן בשני מקומות. לפי שאפיקומן זכר לפסח ופסח אינו נאכל בשני מקומות שנאמר 'בבית אחד יאכל'. והוא הדין בחדר אחד מקצתו בשולחן זה ומקצתו בשולחן אחר¹⁸⁶. והוא הדין אם נרדמו כל יושבי השולחן באמצע אכילת האפיקומן, אינם ממשיכים לאוכלו, דהוי כשני מקומות¹⁸⁷.

יב. **אחר האפיקומן אסור לאכול כלום, כדי שלא יעבור מפיו טעם מצה של אפיקומן שהוא מצוה**¹⁸⁸.

¹⁸¹ תעט שו"ע סעיף א.

¹⁸² תעט שו"ע א ביאור הלכה ד"ה ויהא. ויודע שהאבני דר נתן עצה שאם רואה שלא מספיק לסיים את הסעודה קודם חצות, יאכל אפיקומן קודם חצות ויתנה שאם זמן אכילתו כל הלילה לא יוצא בזה ידי חובה, וכך יוכל להמשיך לאכול אחר חצות, כיון שכל זמן איסור אכילה הוא בזמן אכילת מצה, ואם כן אחר חצות יוכל לאכול ממה נפשך, אם זמן אכילת מצה הוא, לא יצא באכילת האפיקומן הקודם [כיון שהתנה שאם יוכל לאכול אחר חצות לא יצא בו] ויאכל שוב אפיקומן בסוף הסעודה ויצא בו ולא יאכל אחריו. ואם אין זה זמן אכילת מצה יכול גם לאכול אחריו.

והרבה פקפקו על זה מכמה טעמים. א. שמא יש איסור אכילה אחר אכילת אפיקומן גם אם אין זה זמן אכילת אפיקומן. ב. הטענה העיקרית היא, שיש לחשוש לשיטת הראשונים שאמנם זמן אכילת מצה כל הלילה, אבל מדרבנן תקנו שלא יאכל אלא עד חצות, וכמו שנקט הגר"א המובא בביאור הלכה (ד"ה ויהא).
¹⁸³ תעט שו"ע ס"ק ו.

יג. אם אכל אחריו שום דבר, יחזור ויאכל כזית מצה לשם אפיקומן¹⁸⁹.

יד. **אחר האפיקומן אסור לשתות כלום אלא רק מים בלבד**. ואם הוא צורך גדול יכול לשתות כל משקה חוץ ממשקה המשבר. ועדיף יותר לשתות משקה כמו טיילא וכדומה שאינו משקה עב ואין בו הרבה טעם¹⁹⁰.

טו. **גם נשים חייבות באכילת האפיקומן**¹⁹¹.

ברך

א. **לאחר אכילת האפיקומן מוזגין לבעל הבית כוס שלישי, ואם הכוס אינו נקי צריך לשוטפו. ומברך עליו ברכת המזון ובורא פרי הגפן, ושותהו בהסיבה**.

ב. **ולא יברך אחריו ברכה אחרונה, דסומך על ברכה אחרונה שמברך על כוס רביעי**¹⁹².

ג. לא ישתה יין בין כוס שלישי לכוס רביעי, ואפילו אם שכח ולא היסב לא יחזור וישתה. אך אם נשאר לו בכוס שיעור רביעית ואינו צריך לחזור ולמלאותו, יכול לחזור ולשתות בהסיבה גם בכוס שלישי¹⁹³.

ד. ושאר משקים יכול לשתות [מה שמותר אחר אפיקומן].

ה. וחמר מדינה לא ישתה. ומאותה הכוס עצמה יכול לגמור, אף אם שתה ממנה כבר רביעית והפסיק כדי אכילת פרס משתיית הכוס¹⁹⁴.

ו. **נהגו שבעל הבית מברך ברכת המזון בליל הסדר, שנאמר 'טוב עין הוא יבורך', ובעל הבית הוא טוב עין שהרי אמר כל דיכפין וכו', אך אין קפיידא בדבר אם בירך אחר**¹⁹⁵.

הלל

¹⁸⁴ תעט שו"ע סעיף ב ומשנ"ב ס"ק יא.

¹⁸⁵ תעט רמ"א סעיף ב.

¹⁸⁶ תעט רמ"א סעיף א ומשנ"ב ס"ק ד.

¹⁸⁷ תעט שו"ע סעיף ב.

¹⁸⁸ תעט שו"ע סעיף א.

¹⁸⁹ תעט משנ"ב ס"ק א.

¹⁹⁰ תעט משנ"ב ס"ק ב. תפא שו"ע ורמ"א סעיף א ומשנ"ב ס"ק א.

¹⁹¹ תעט משנ"ב ס"ק ב. תעט שו"ע סעיף יד.

¹⁹² תעט שו"ע סעיף א ומשנ"ב ס"ק.

¹⁹³ תעט רמ"א סעיף ז ומשנ"ב ס"ק ב, כא. וביאור הלכה ד"ה אין.

¹⁹⁴ תעט שו"ע ורמ"א סעיף א ומשנ"ב ס"ק ה, ו.

¹⁹⁵ תעט רמ"א סעיף א ומשנ"ב ס"ק יג.

א. מיד לאחר שתית הכוס השלישי מוזגים לו כוס רביעי¹⁹⁶.

ב. אחר כך נוהגים למזוג כוס נוסף יותר מהמסובין, וקורין אותו 'כוס של אליהו הנביא', לרמז שאנו מאמינים שכשם שגאלנו השי"ת ממצרים הוא יגאלנו עוד וישלח את אליהו לבשרינו¹⁹⁷.

ג. אחר כך אומרים שפוך חמתך כו'. ונהגו לפתוח פתח הבית בשעה שאומרים שפוך חמתך, כדי לזכור שהוא ליל שימורים, ובזכות אמונה זו יבוא משיח וישפוך חמתו על המכחישים בה¹⁹⁸. ויש שנהגו לעמוד כשאומרים שפוך חמתך¹⁹⁹.

ד. ומתחיל לומר הלל בלא ברכה ומיושב²⁰⁰ [ואפילו אבל אומר הלל²⁰¹], ונהגו לאחוז הכוס בשעת ההלל²⁰².

ה. ואומר לא לנו עד סוף ההלל, ואחר כך אומר יהללך בלא חתימה, ואחר כך אומר הלל הגדול (כו' הודו - תהלים מזמור קלו) נשמת, ישתבח וחותם בא"י מלך מהולל בתשבחות, ויש שחותמים כמו בישתבח תמיד דהיינו הבוחר בשירי זמרה כו'. ואם שכח וחתם כשאמר יהללך, שוב לא יחתום כשאומר ישתבח. ויש בזה כמה שיטות וכל אחד יאמר כמודפס בהגדה שלפניו²⁰³.

ו. מצווה לכתחילה שהגדול יאמר 'הודו' ו'אנא' והאחרים יענו אחריו, ולכן מצוה לחזור שיהיו שלשה אנשים בליל הסדר. ובלאו הכי מובא בספרים בשם הזהר הקדוש, דמצוה להזמין אורח עני בחג ובפרט בפסח שאומר כל אחד כל דכפין ייתי וייכול²⁰⁴.

ז. ואפשר גם ליתן לאשתו ובניו שיענו אחריו, או שאחד מהם יאמר ואחרים יענו. ואם בנו קטן, יכול ליתן לו לומר 'אנא' ויענו אחריו, אבל הודו צריך לאיש או אשה גדולים שיאמר, ויענו אחריו²⁰⁵.

ח. אם אין שם כי אם שניים, שניהם יאמרו הודו בלא עניה²⁰⁶.

ט. אחר כך שותה הכוס בהסיבה בלא ברכה. ואם שכח ולא היסב אינו שותה עוד. ואחר כך מברך ברכה אחרונה על היין²⁰⁷.

אך אם נשאר לו בכוס שיעור רביעית ואינו צריך לחזור ולמלאותו, יכול לחזור ולשתות בהסיבה גם בכוס רביעי²⁰⁸.

ט. יזהר שגם את ההלל עם ברכתו שמברך אחריו יקרא קודם חצות²⁰⁹.

נרצה

א. אחר כך אומר הפיוטים²¹⁰.

★

הלכות הלילה אחר הסדר

א. חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח וביציאת מצרים ולספר בנסים ובנפלאות שעשה הקב"ה לאבותינו עד שתחטפנו שינה²¹¹.

ב. נוהגים שלא לקרוא על מיטתו אלא פרשת שמע וברכת המפיל, ולא שאר פסוקים הנאמרים לשמירה, שליל שימורים הוא²¹².

★

סיכום הלכות שכחה בסדר ליל פסח²¹³

שכחה בהסיבה בארבעת הכוסות

א. מי ששכח ולא היסב בכוס ראשון, אם דעתו היתה בשעה שבירך על הכוס לשתות עוד כוסות אחריו בשעת אמירת ההגדה, יחזור וישתה שוב בהסיבה. אבל אם לא היתה דעתו על כך לא ישתה שוב.

ב. מי ששכח ולא היסב בכוס שני, יחזור וישתה בהסיבה.

ג. מי ששכח ולא היסב בכוס שלישי או רביעי, לא יחזור וישתה²¹⁴.

שתיית ארבעה כוסות בהפסק באמצע הכוס

א. מי ששתה כוס ראשון והפסיק באמצע השתייה יותר מכדי שתיית רביעית, אם דעתו היתה בשעה שבירך על הכוס לשתות עוד כוסות אחריו בשעת אמירת ההגדה, יחזור וישתה שוב. אבל

²⁰⁵ תעט רמ"א סעיף א ומשנ"ב ס"ק ט, יב.

²⁰⁶ תעט משנ"ב ס"ק יא.

²⁰⁷ תפ שו"ע סעיף א ומשנ"ב ס"ק ט.

²⁰⁸ תעט רמ"א סעיף ז ומשנ"ב ס"ק כ, כא. וביאור הלכה ד"ה אין.

²⁰⁹ תעט רמ"א סעיף א ומשנ"ב ס"ק ז.

²¹⁰ תפ משנ"ב ס"ק ו.

²¹¹ תפא שו"ע סעיף ב.

²¹² תפא רמ"א סעיף ב ומשנ"ב ס"ק ד.

²¹³ הלכות אלו נתבארו במשך ההלכות, וחזרו וכתבנו כאן, למען הקורא שימצא כולם במקום אחד.

²¹⁴ כל דינים הנ"ל על פי משנ"ב תעט ס"ק בא.

¹⁹⁶ סדר רב עמרם גאון (סדר פסח). מחזור ויטרי (הלכות פסח סימן צד"ה שהחיינו). הגדה של פסח להריטב"א. בכל בו (סימן נ), ובעוד ראשונים. ודלא כמו שכתב החי"י אדם (כלל קט סעיף יט) למזוג אחר שפוך חמתך.

¹⁹⁷ תפ משנ"ב ס"ק י.

¹⁹⁸ תפ רמ"א סעיף א.

¹⁹⁹ ערוך השולחן תפ סעיף א.

²⁰⁰ תפ משנ"ב ס"ק א.

²⁰¹ תפ משנ"ב ס"ק ב.

²⁰² שבולי הלקט (סימן קעג. הובא בבית יוסף סימן תכב). וכן נהגו הגר"ח מבריסק וצ"ח והגר"מ פיינשטיין וצ"ל.

²⁰³ תפ שו"ע סעיף א ומשנ"ב ס"ק ד, ה.

²⁰⁴ תעט שו"ע ורמ"א סעיף א ומשנ"ב ס"ק ט. שער הציון ס"ק יב.

אם לא היתה דעתו על כך לא ישתה שוב. ואם שהה יותר מכדי אכילת פרס יחזור וישתה.

ב. מי ששתה כוס שני והפסיק באמצע השתייה יותר מכדי שתיית רביעית, יחזור וישתה.

ג. מי ששתה כוס שלישי או רביעי והפסיק באמצע השתייה יותר מכדי שתיית רביעית, לא יחזור וישתה. ואם שהה יותר מכדי אכילת פרס יחזור וישתה²¹⁵.

שכחה בהסיבה בביתים של המצה

א. שכח ולא היסב בבית ראשון ושני, יחזור ויאכל כזית אחד בהסיבה, ואם היסב באחד מהם אין צריך לחזור ולאכול, אבל אם אכל שני כזיתים ראשונים בזה אחר זה וכיוון בבית ראשון לשם המוציא וכזית שני אכל לשם אכילת מצה ולא היסב בבית שני, צריך לחזור ולאכול כזית נוסף²¹⁶.

ב. מי ששכח ולא היסב בבית של הכורך, לכתחילה יאכל שוב בהסיבה, ואם קשה לו האכילה אפשר להקל²¹⁷.

ג. אכל אפיקומן ושכח ולא היסב, אם קשה עליו האכילה, לא יחזור ויאכל. ואם יכול לאכול עוד, יחזור ויאכל עוד כזית. ואם אמר הב לן ונבריק או נטל ידיו למים אחרונים, לא יחזור ויאכל עוד²¹⁸.

שכח לאכול אפיקומן

אם שכח ולא אכל אפיקומן עד שנטל ידיו או שאמר הב לן ונבריק, אוכל אפיקומן בלא ברכת המוציא. ואם נזכר אחר שבירך ברכת המזון, אם נזכר קודם שבירך בורא פרי הגפן יטול ידיו [ולא יברך על נטילת ידים בפרט כשיודע שלא הסיח דעתו] ויברך המוציא ויאכל האפיקומן ויחזור ויברך ברכת המזון ויברך בורא פרי הגפן וישתה הכוס. ואם בירך כבר בורא פרי הגפן יאכל אפיקומן ויברך ברכת המזון בלא כוס²¹⁹.

שכח הבדלה במוצאי שבת

כשחל ליל הסדר במוצאי שבת ושכח ולא אמר יקנה"ז ושתה את הכוס, אם נזכר קודם שאכל את הכרפס, מבדיל על הכוס, ואוכל הכרפס²²⁰. אם נזכר אחר שאכל את הכרפס קודם שהתחיל

ההגדה, אם כיון בשעת הברכה על הכוס הראשונה שישתה עוד, יבדיל מיד על כוס נוסף בלא ברכת בורא פרי הגפן. ואם לא כיוון בשעת הברכה לשותות עוד, מסיים עד גאל ישראל ומבדיל שם על כוס שני. ואם כבר התחיל ההגדה, מסיים עד גאל ישראל ומבדיל שם על כוס שני. ואם נזכר באמצע הסעודה שלא הבדיל, מבדיל מיד. ואם נזכר תוך ברכת המזון שלא הבדיל, מברך ברכת המזון והבדלה על כוס אחת. ואם לא נזכר עד אחר ששתה כוס של ברכת המזון, יבדיל על הכוס הרביעי. ואם גם בכוס רביעי לא נזכר, יבדיל על כוס חמישית²²¹.

שכח לברך שהחיינו

שכח לברך שהחיינו בשעת הקידוש, מברך מתי שנזכר במשך הסדר, ואם לא נזכר, יברך עד סוף יום טוב²²².

שאר דיני הפסח

א. חיוב אכילת מצה מדאורייתא הוא רק בלילה הראשון בלבד. ובשם הגר"א כתבו דמצוה איכא לאכול מצה כל יום משבעת ימי החג²²³.

ב. כתבו הספרים, שטוב לעשות ביום ראשון של חול המועד בסעודה איזה דבר לזכר סעודת אסתר, שביום ההוא נתלה המן²²⁴.

טעויות בתפילות חג הפסח

א. יום טוב שחל בשבת וחתם ואמר מקדש ישראל והזמנים ולא הזכיר של שבת, אף שהזכיר של שבת באמצע הברכה, אם חזר בו תוך כדי דיבור [שלא שהה משגמר מקדש ישראל והזמנים רק כדי שלש תיבות] ואמר מקדש השבת וישראל והזמנים, יצא. ואם התחיל ואמר רצה חוזר לתחילת הברכה.

ואם סיים ואמר מקדש השבת, אף שלא הזכיר מקדש ישראל והזמנים, כיון שהזכיר של יום טוב באמצע הברכה, יצא.

ואם לא התחיל רצה וגם לא שהה כדי אמירת שלש תיבות, יתקן ויאמר מקדש השבת וישראל והזמנים²²⁵.

²²¹ תעג משנ"ב ס"ק ה.

²²² תעג משנ"ב ס"ק א השני.

²²³ תעה שו"ע סעיף ז ומשנ"ב ס"ק מה.

²²⁴ תעג משנ"ב ס"ק ב.

²²⁵ תפז משנ"ב ס"ק ז וביאור הלכה ד"ה תוך כדי דיבור וד"ה מקדש השבת וישראל והזמנים.

²¹⁵ כל דינים הנ"ל על פי משנה ברורה תעב ס"ק לד.

²¹⁶ משנ"ב תעב ס"ק כב.

²¹⁷ שולחן ערוך הגר"ז תעה סעיף כ, ופרי חדש שם ס"ק א.

²¹⁸ על פי אגרות משה (ח"ג סימן סז) בישוב סתירת המשנה ברורה תעב ס"ק כב, תעז ס"ק ד.

²¹⁹ תעז שו"ע סעיף ב.

²²⁰ תעג סעיף א וביאור הלכה ד"ה עד. וביאור הלכה דחה דברי הגר"ז שכתב שיאכל כרפס בלא הבדלה, וכתב דאדברה מוטב שיראה כמוסיף על הכוסות כשמבדיל ושותה, משיאכל כרפס בלא הבדלה.

ה. שכח יעלה ויבא בשחרית מנחה וערבית בכל חג הפסח, חוזר
לרצה ואם סיים חוזר לראש²²⁹.

ו. שכח יעלה ויבא בחול המועד בברכת המזון, אינו חוזר²³⁰.

ז. אשה ששכחה יעלה ויבא ביום טוב בברכת המזון, אינה
חוזרת²³¹.

ב. חתם בשחרית של שבת חול המועד מקדש השבת וישראל
והזמנים, אין צריך לחזור²²⁶.

ג. חתם בשבת חול המועד מקדש ישראל והזמנים ולא הזכיר של
שבת, לא יצא.

ואם תוך כדי דיבור חזר ואמר מקדש השבת, יצא²²⁷.

ד. אם התפלל בשבת חול המועד מוסף של שבת לחוד, לא יצא²²⁸.

הערות והארות יתקבלו בברכה

מכון כתב מלכות

054-8438253 050-4101199

מייל: ktav.malchut@gmail.com

²²⁹ תצ שו"ע סעיף ב.
²³⁰ תצ שו"ע סעיף ב.
²³¹ תשובות רע"א סימן א.

²²⁶ תצ ביאור הלכה ד"ה מתפלל.
²²⁷ תצ ביאור הלכה ד"ה מתפלל.
²²⁸ תצ ביאור הלכה ד"ה מתפלל.